

TIL FØROYAR

Mynd 3: Spjadingarmynstrið hjá rottuni í Føroyum, grundað á skrivligar keldur. Fyrstu rotturnar komu til Hvalba. Hetta var í 1768. Hðani spjaddu tær seg: fyrst til Havnar og hðani norður eftir Streymoyinni. Síðani til Eiðis og restina av Eysturoynni. Seinni komu tær til Vágarnar. Um aldaskiftið, ár 1900, komu tær eisini til tríggar av Norðoyggjunum. Í dag er rottan at finna í sje av teimum 18 føroysku oyggjunum.

frá føroysku rottunum vórðu síðani samanborin við úrslitini frá rottum, sum vóru fingnar í 41 býum í Evropa, Russlandi og aðrastaðni kring um í heiminum. Kanningar vístu, at brúna rottan er komin til Føroyar í trimum umfórum, og at tær eru komnar ymsastaðni frá, óheft av hvørjari aðrari.

Rotturnar í Suðuroy

Genetisku kanningarnar av rottunum í Suðuroynni og Norðoyggjum staðfestu tað, sum vit longu vistu frá skrivligum søguligum keldum.

Rotturnar í Suðuroy kunnu hava sín uppruna í Norra, men Stóra Bretland er eisini ein møguleiki (Mynd 4 og 5). Neyvt hvar í Stóra Bretlandi tær komu frá, ber tó ikki til at siga, tí próvar av rottum vóru bara frá tveimum býum í Miðonglandi: Nottingham og Liverpool. Fyri at fáa ein betri neyvleika, er neyðugt við prøvum úr fleiri støðum í Stóra Bretlandi, serliga frá Skotlandi og teimum skotsku oyggjunum.

Úrslitini við nútímans genetiskari tøkni prógva tað, sum Jens Christian Svabo greiddi í síni ferðafrásøgn. Hann greiðir frá, at tað var eitt norsk skip, sum kom frá Tróndheimi í Norra, men rendi á land á skotsku oynni Lewis. Skipsvrakið, sum var fult at rottum, rak á land í Hvalba, og við tíð tí, vóru rotturnar komnar til Suðuroynna. Rotturnar kunnu antin vera komnar um borð á skipið, aðrenn tað fór úr Norra,

ella eftir at skipið hevði rent á land á skotsku oynni. Bæði eru møgulig. Tað kann eisini hava verið ein blanding av rottum frá báðum londunum. Hesi sporini síggjast aftur í teimum nútímans genetisku kanningunum, sum vit nú hava gjøt av eftirkomarunum hjá rottunum, sum komu til Suðuroynna fyri 250 árum síðani.

Rotturnar í Norðoyggjum

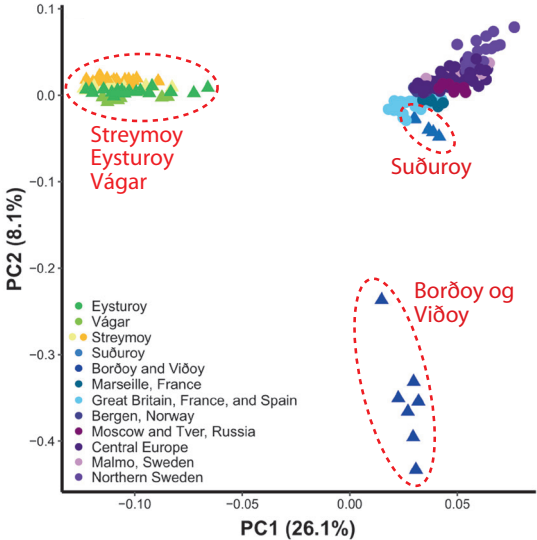
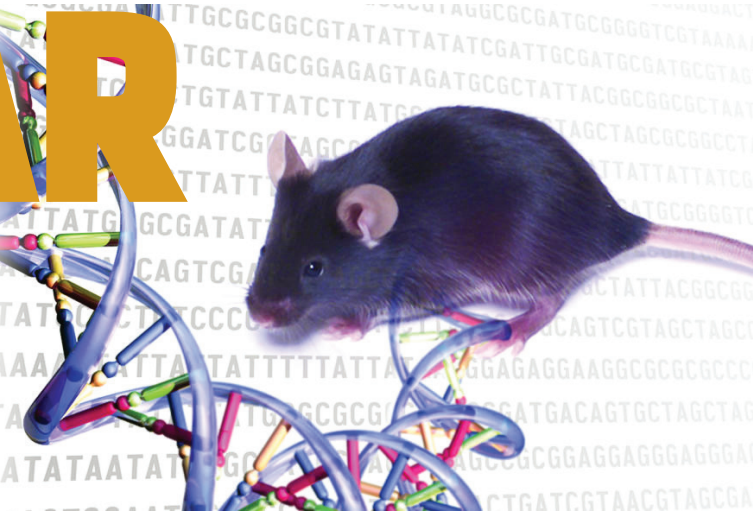
Genetisku kanningarnar av rottunum í Norðoyggjum vístu, at tær hava sín uppruna í Stóra Bretlandi ella møguliga úr Suðuroy (Mynd 4 og 5). At kanningarnar vísa, at rotturnar í Norðoyggjum møguliga er komin úr Suðuroynni, er kanska ikki so lögð. Vit vita, at rotturnar har norðuri fyrst komu til Norðdepils á Borðoyinni. Tað var um ár 1900. Hagar komu tær við norðmonnum, sum høvdu hvalastøð í Norðdepli. Um sama mundi, høvdu norðmenn eisini hvalastøð í Lopra í Suðuroynni, og helst hava norsku hvalabátarnir, og eisini onnur skip, siglt í millum hesar báðu norsku hvalastøðirnar, og tá er óivað onkur rotta eisini komin norður við frá Lopra til Norðdepil. Eisini hesi sporini kunna nútíðar genetiskar kanningar finna fram til í dag, 120 ár eftir at hvalastøðin í Norðdepli lat aftur.

Rotturnar í Havn

Tað mest óvæntaða úrslitið í teimum genetisku kanningunum kom frá rottunum í Havn. Í bókini "Indberetninger fra en Reise i Færø

1781 og 1782", greiðir Jens Christian Svabo frá, at rotturnar, sum komu til Havnar í 1769, møguliga komu úr Suðuroynni, hagar tær vóru komnar eitt ár frammanundan. Okkara kanningar vístu tó, at rotturnar, sum komu til Havnar, eitt ár eftir at tær vóru komnar til Hvalbiar í 1768, ikki eru komnar úr Suðuroynni, sum fyrr hildið, men at talan hevur verið um eina sjálvstøðuga innrás av "nýggjum rottum", sum komu úr Stóra Bretlandi (Mynd 3, 4 og 5). Rotturnar hava síðani spjatt seg norður eftir oynni, hiðani tær so eisini eru komnar til Eysturoynna og Vágur eini 7 til 10 ár seinni. Hetta er nýggj vitan fyri okkum, og hetta høvdu vit ikki vitað, um genetisku kanningarnar ikki vórðu gjordar.

Kanningin vísir eisini, at tað er stórur munur á genetisku eginleikunum hjá rottunum á teimum sje oyggjunum í Føroyum, har rotturnar í dag eru. At tað er genetiskur munur millum oyggjarnar vísir, at tað er lítið samband í millum rotturnar á teimum ymisku oyggjunum. Hetta er av stórum týðningi at vita, um vit einaferð í framtíðini fara undir at týna rottuna í Føroyum. Tá ber betur til at taka eina oyggj í senn, og síðani fara undir at týna rotturnar á næstu oynni, av tí at sambandi millum oyggjarnar er

Mynd 4: Føroysku rotturnar skilja seg genetiskt frá hinum rottunum í Evropa. Rotturnar, sum í dag eru í Streymoyinni, Eysturoynni og Vágum fella saman í ein "klump". Hetta vísir, at tær eru rættuliga líkar genetiskt og hava ein felags uppruna. Rotturnar í Suðuroynni og Norðoyggjum liggja í hvør sínum klumpi. Tær eru ymiska frá hinum føroysku rottunum og hava eisini ein annan uppruna. Myndin vísir eisini, at tær føroysku rotturnar eru genetiskt ymiskar frá rottunum í Skandinavia og Evropa. Serliga eru tað rotturnar í Streymoyinni, Eysturoynni og í Vágum, sum bregða frá hinum.

so lítið.

Keldur:

E. E. Puckett, E. Magnussen, A. K. Liudmila, T. M. Strand, A. Lundkvist, and J. Munshi-South (2019). Genomic analyses reveal three independent

introductions of the invasive brown rat (*Rattus norvegicus*) to the Faroe Islands. *Heredity*, Published online 09 Aug 2019.

L. Zeng, C. Ming, Y. Li, L. Y. Su o.f. (2018). Out of Southern East Asia of the Brown Rat Revealed by Large-Scale Genome Sequencing. *Molecular Biology and Evolution* 35 (1):149-158.

E. E. Puckett, J. Park, M. Combs o.f. (2016). Global population divergence and admixture of the brown rat (*Rattus norvegicus*). *Proceedings of the Royal Society B-Biological Sciences* 283 (1841).

Mynd 5: Rotturnar í Føroyum eru genetiskt ymiskar (mynd A). Rotturnar, sum eru fingnar í teimum sje byggunum Streymoyinni, líkast allar genetiskt (appelsingult, til vinstu á mynd C), og eru eisini rættuliga líkar teimum í Vágum og í Eysturoynni (grønt, til vinstu á mynd C). Rotturnar á hesum trimum oyggjunum hava sí uppruna í Stóra Bretlandi. Rotturnar á Viðoyinni og Borðoyinni (myrkablátt, til vinstu á mynd C) og tær í Suðuroynni (ljósablátt, til vinstu á mynd C) skilja seg tó týðuliga frá rottunum á hinum trimum oyggjunum og hava helst sín uppruna í Stóra Bretlandi ella úr Norra.

